

Krešimir Delija
Josip Poček

PROGRAMIRANJE RADA U PODRUČJU EDUKACIJE

1. UVOD

Primarna zadaća svakog kineziološkog tretmana, odnosno sata tjelesne i zdravstvene kulture je transformacija dimenzija antropološkog statusa. Iz tih razloga nužno je potrebno da sadržaji budu programirani prema bitnim i postojećim potrebama djece i učenika.

Antropološki status je skup različitih dimenzija koje u sebi sadrže antropometrijska obilježja, motoričke i funkcionalne sposobnosti, kognitivne i konativne čimbenike i dimenzije socijalnog statusa. Transformacijski procesi obuhvaćaju planiranje, programiranje, provođenje, kontrolu i analizu dobivenih obavijesti o učincima programa, što nam govori da se do kvantitativnih i kvalitativnih promjena može doći samo onda ako je učinkovito izvršeno programiranje uvažavajući anatomske fiziološke karakteristike rasta i razvoja.

Problematika je složena utoliko što nije riječ samo o operacionalizaciji navedenih parametara svakog posebno nego i o njihovoj međuzavisnosti, što je ovog trenutka najaktualnije područje interesa kineziologije. Činjenica je naime da različiti programski sadržaji očito imaju različitu transformacijsku moć u promjeni ljudskih osobina i sposobnosti, posebno ako se imaju u vidu razlike s obzirom na dob i spol, pa i individualne razlike subjekata unutar iste dobi i spola.

Nužno je prema tome utvrditi: koji su sadržaji najadekvatniji za konkretnu osobu s obzirom na spol, dob i individualna obilježja, a što predstavlja osnovu individualizacije procesa tjelesnog vježbanja. Ustvari nema nikakve sumnje da djeca predškolske dobi i učenici ne samo što po svojim obilježjima pripadaju različitim ciljevima nego oni istodobno pripadaju i različitim programskim sadržajima.

Teško je naime pretpostaviti i neznanstveno bi bilo tvrditi da je sličan sadržaj jednako vrijedan i podoban za djecu i učenike. I to je jedan od ključnih problema znanosti: utvrditi adekvatnost programskih sadržaja prema individualnim obilježjima osobe, što je i problem.

Nastava je tjelesne i zdravstvene kulture u predškolskom odgoju i školstvu komponirana od sadržaja vrlo velikog opsega. To je sukladno saznanju da je riječ o dobi kada je nužno utjecati na oblikovanje što veće količine motoričkih znanja iz svladavanja prostora, prepreka, otpora i manipulacije predmetima, i to iz razloga što u doba sazrijevanja postoji prirodna potreba usvajanja veće količine motoričkih znanja, koja omogućuju optimalni razvoj jedinice i rješavanje motoričkih zadaća u svakodnevnom životu i bitnim situacijama.

Naglasak je dakle na informatičkoj komponenti djece i učenika, učenju što veće količine raznovrsnih motoričkih znanja putem kojih se djeluje i na razvoj različitih

antropoloških obilježja i čovjeka u cjelini. Gledano s tog aspekta, aktualnim nastavnim planovima i programima teško bi se moglo što zamjeriti. Oni uistinu po izrazu predstavljaju solidnu osnovu za navedene ciljeve.

Programski sadržaji nastave tjelesne i zdravstvene kulture dovedeni su u pitanje s obzirom na njihovu realizaciju, iz bitnog razloga ograničavanja vremena samog nastavnog procesa, radi čega se ne mogu ostvariti ciljevi upravljenog procesa vježbanja kao i stvaranje većeg bogatstva motoričkih znanja kao niti u smislu optimalnih promjena osobina i sposobnosti koje se u ovoj dobi mogu učinkovito izvršiti.

Imajući u vidu da nas zanimaju optimalne promjene ljudskih osobina, sposobnosti i motoričkih znanja, te njihovo zadržavanje što dulje vrijeme na jednoj višoj razini, kao i sprečavanje preranog pada pojedinih antropoloških obilježja i motoričkih znanja u području edukacije, bitnim se čini pitanje upravljenog procesa vježbanja: kako programirati rad u odgojno - obrazovnom procesu za djecu i učenike ? To je moguće ostvariti jedino ako se pridržavamo načela, faza i etapa programiranja (detaljno objašnjeno u radu prof. dr. sc. Vladimira Findaka pod nazivom «Programiranje u tjelesnoj i zdravstvenoj kulturi», Školska novine, Zagreb, 1997.) koje su se do sada u postojećim materijalnim uvjetima i kadrovskim potencijalima mogle i optimalno ostvariti.

2. BIT PROGRAMIRANJA

Uvažavanje čimbenika koji pridonose optimalnom razvoju svih ljudskih obilježja osnova je programiranja u edukaciji. Međutim u praksi, obzirom na prostorne i materijalne uvjete i okruženja u kojem djeluju predškolske i školske ustanove ovise o čimbenicima ograničenja, što ujedno dovodi i do raznih šumova u načelima i etapama programiranja. Iz dostupne literature je vidljivo da ti čimbenici mogu biti endogeni i egzogeni te su bitni za definiranje cilja i programiranje kineziološkog tretmana u edukaciji.

Unutarnji čimbenici ograničenja odnose se na koeficijente urednosti i krivulje razvoja osobina i sposobnosti upravo za odgojno-obrazovno područje za koje smo i preko upravljenog procesa vježbanja zaduženi. Dok se vanjski čimbenici ograničenja odnose na raspoloživo vrijeme izvođenja tijekom procesa vježbanja kroz artikulaciju nastavnog sata.

Nas zanima svakodnevno tjelesno vježbanje dok to u praksi nije slučaj, što je vidljivo kroz planove i programe koje je za školstvo propisalo Ministarstvo prosvjete i športa Republike Hrvatske. Vidljivo je da prva tri razreda osnovne škole imaju tri sata tjedno redovne nastave tjelesne i zdravstvene kulture, dok od četvrtog razreda nadalje sve do završetka školovanja po dva sata tjedno (u prijelaznom razdoblju za početak tri sata tjedno do završetka sveučilišnog studija). To znači da će realizacija programskih sadržaja u najosjetljivijoj razvojnoj dobi biti u funkciji usvajanja nekih motoričkih znanja.

Prostorno-materijalni uvjeti rada kao i nedostatak profesora tjelesne i zdravstvene kulture u prva četiri razreda osnovne škole (razredna nastava) je glavni čimbenik ograničenja koji je sve više prisutan u današnjoj praksi.

Promjene sustava odgoja i obrazovanja temelje se na postojećem stanju kadrovske i materijalne osnove s naglaskom da se prostorna i materijalna osnova permanentno popravlja i prema aktualnosti trenutka obnavlja.

Prostorni i materijalni uvjeti rada u realizaciji osnovnog i diferenciranog programa tjelesne i zdravstvene kulture vrlo su brojni te zahtijevaju velika novčana ulaganja. Misli na sportske dvorane i školska vježbališta. To možemo potkrijepiti i podacima iz ankete koja je provedena 2000. godine u osnovnom i srednjem školstvu (Ministarstvo prosvjete i športa Republike hrvatske).

Na uzorku od 791 osnovne škole (od 826) ili 96% škola njih 293 ili 37% nema sportsku dvoranu, dok 101 škola ili 12% nema školsko vježbalište (otvoreno igralište).

Dok na uzorku 322 srednje škole (od 403) ili 80% statistički podaci pokazuju da 144 škola ili 44% nema dvoranu za tjelesnu i zdravstvenu kulturu, dok 43% srednjih škola nema školsko vježbalište.

U vanjske čimbenike ograničenja spada i društveni interes za realizaciju programskih sadržaja iz tjelesne i zdravstvene kulture.

Sama ograničenost u realizaciji programskih sadržaja a koji su propisani u tjelesnoj i zdravstvenoj kulturi navodi nas da do optimalizacije nastavnog procesa možemo doći ako se pri programiranju pridržavamo sljedećih načela kao što su načelo: uspješnosti, primjerenosti, realnosti, fleksibilnosti i jednostavnosti. Međutim pri izradi programa moramo se pridržavati i etapa programiranja (dijagnostička etapa, analitičko-prognostička etapa, sintetičko programerska etapa, verifikacijsko -valorizacijska etapa).

Uvažavajući naprijed navedene parametre vidljivo je da je program tjelesne i zdravstvene kulture načinjen na osnovi supstratne znanosti kineziologije što nas dovodi do operacionalizacije programiranja što podrazumijeva izradu globalnog, operativnog i izvedbenog programa.

3. ETAPE PROGRAMIRANJA

Upravljeni proces tjelesnog vježbanja podliježe slijedećim etapama programiranja:

1. eksplicitno određivanje cilja programa

Bez jasno određenog cilja nismo u mogućnosti utvrditi odgovarajuće tjelesne vježbe kojima se najefikasnije djeluje na neku osobinu. sposobnost i motoričko znanje. Cilj se uvijek postavlja za pojedinca, dijete, učenika za kojeg se stvara program tjelesnog vježbanja. Ako znamo da je doba školovanja razdoblje kada se na promjene osobina, sposobnosti i motoričkih znanja u nastavi tjelesne i zdravstvene kulture i ostalih

organizacijskih oblika rada može najviše djelovati cilj bi bio utvrđivanje finalnih stanja na kraju školske godine i rezultata inicijalnih stanja na početku školske godine, antropoloških obilježja i motoričkih znanja za svako godište i spol. Osim spomenutih činilaca potrebno je uzeti u obzir još i ove pokazatelje koji su bitni za objektivnost cilja programa, a to je : zdravstveno stanje djeteta, učenika; nastavni plan i program; preferenciju učenika; materijalni uvjeti rada i specifičnosti okruženja u kojem se vrtić ili škola nalazi. Rezultati dobiveni finalnim provjeravanjem na kraju školske godine i rezultati dobiveni inicijalnim provjeravanjem na početku vrtičke ili školske godine su korektiv za konačno određivanje cilja programa.

2. određivanje sadržaja programa

Nakon dobro utvrđenog cilja programa treba odrediti izbor sadržaja programa znači nastavnih cjelina i nastavnih tema, zatim je potrebno izvršiti vrednovanje sadržaja programa, što znači utvrditi frekvenciju nastavnih cjelina i nastavnih tema, te distribuciju sadržaja, što znači sastaviti nastavne jedinice za jednu vrtičku godinu, odnosno školsku godinu.

3. Programiranje procesa tjelesnog vježbanja (informacija prezentirana na 10. ljetnoj školi pedagoga fizičke kulture)
4. Praćenje, provjeravanje i analiza dobivenih obavijesti o učincima programa

Upravljanje procesom tjelesnog vježbanja nije nikada moguće bez stalnog praćenja, provjeravanja i analize dobivenih obavijesti o učincima ciljanog kineziološkog tretmana. To su međuzavisni procesi , oni se međusobno u tijeku realizacije programskih sadržaja uvijek nadopunjavaju. O učincima planiranih programskih sadržaja treba donositi zaključke na osnovi mjerljivih ljudskih osobina, sposobnosti, stupnja usvojenosti pojedinih motoričkih struktura, motoričkih dostignuća i odgojnih varijabli na koje ima kineziološki tretman pozitivan utjecaj. Stalno praćenje navedenih parametara provodi se tranzitivnim provjeravanjem, kako bi se utvrdile promjene upravljenog procesa vježbanja.

Učinke programskih sadržaja možemo pratiti i vrednovati na osnovi uspoređivanja normi, odnosno kriterija koje smo utvrdili na početku školske godine za ciljane osobine, sposobnosti, motorička znanja i motorička dostignuća.

Norme odnosno kriteriji utvrđuju se u svakom vrtiću i školi, posebno za svaku dobnu skupinu, odnosno razred. Međutim, ako su norme u nekoj školi za neki razred manje od prosječnih vrijednosti, tada veće vrijednosti mogu biti korektor.

Osnovno je pravilo da se provjeravanje provodi u takvim vremenskim razmacima koji pretpostavljaju da se u normalnim uvjetima realizacije ciljanih programskih sadržaja ostvaruju kvantitativne i kvalitativne promjene u pojedinim antropološkim obilježjima.

4. ZAKLJUČAK

Programiranje rada u području edukacije vrlo je složen i odgovoran posao odgojitelja, učitelja i profesora tjelesne i zdravstvene kulture, gdje osim stručnosti mora biti naglašena i njihova kreativnost. Subjekt u nastavnom procesu je uvijek dijete, odnosno učenik, što dovodi do zaključka da do optimalizacije programskih sadržaja možemo doći ako uvažavamo naprijed iznesene teze o programiranju.

Programiranje u tjelesnoj i zdravstvenoj kulturi detaljno je obrađeno u navedenoj stručnoj literaturi, te nije bilo potrebno ulaziti u pojedinačnu analizu načela i etapa programiranja u edukaciji. Ostavljen je prostor da profesori tjelesne i zdravstvene kulture i ostali stručnjaci iz ovog odgojno-obrazovnog područja svojim bogatim stručnim, praktičkim i znanstvenim iskustvom pridonese učinkovitoj nadgradnji u ovom prostoru.

5. LITERATURA

1. Delija, K.: Programiranje opterećenja u području edukacije. Zbornik radova 10. ljetne škole pedagoga fizičke kulture Republike Hrvatske, Poreč, 24. do 28. lipnja 2001., str. 12 – 15.
2. Findak, V.: Metodika tjelesne i zdravstvene kulture u predškolskom odgoju. Priručnik za odgojitelje, Školska knjiga, Zagreb, 1995., str. 106 – 118.
3. Findak, V., D. Metikoš, M. Mraković, B. Neljak: Primijenjena kineziologija u školstvu "Norme". Hrvatski pedagoško-književni zbor, Fakultet za fizičku kulturu Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1996.
4. Findak, V.: Programiranje u tjelesnoj i zdravstvenoj kulturi. Školske novine, Zagreb, 1997.
5. Findak, V.: Metodika tjelesne i zdravstvene kulture. Priručnik za nastavnike tjelesne i zdravstvene kulture, Školska knjiga, Zagreb, 1999., str. 165 – 205.
6. Findak, V., K. Delija: Tjelesna i zdravstvena kultura u predškolskom odgoju. Priručnik za odgojitelje, EDIP, Zagreb, travanj, 2001., str. 32 – 78.
7. Mraković, M.: Uvod u sistematsku kineziologiju. Fakultet za fizičku kulturu Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1992., str. 61 – 115.